

NYELVMŰVELÉSÜNK ÚJ LENDÜLETE

A romániai magyarság vonatkozásában sem kell különösebben bizonygatnom a nyelvművelés fontosságát. Számunkra is érvényes a nyelvművelésnek Lőrincze Lajosról származó korszerű meghatározása: „A nyelvművelés célja nem az önmagáért való nyelvi tisztaság, hanem a nyelvnek olyan állapotban való megtartása, olyan irányba való fejlesztése, hogy funkcióját, a gondolatközlést minél pontosabban betölthesse.“ Nyelvünk művelésére, nyelvi műveltségünk fejlesztésére szükségünk van nekünk is, s ha a fenti célt el akarjuk érni, minden magyar anyanyelvűben ki kell fejlesztenünk az igényt anyanyelven megfogalmazott gondolatainak minél pontosabb, szabatosabb, szebb kifejezésére. A nyelvművelés szükségességének nyilvánvaló, mindenkitől ismert és elismert volta miatt a továbbiakban nem is a nyelvművelés elvi mibenlétét, fontosságát, társadalmi hasznosságát szükséges taglalnunk, hanem azt kell áttekintenünk — ha vázlatosan is —, van-e romániai magyar nyelvművelés, milyen területet fog át, s hatékonyabb nyelvművelésünk előtt milyen feladatok állanak.

Egy történelmi időszak nyelvművelő irodalmának pontos könyvészeti összeállítás hiányában csak futólagos áttekintése kapcsán nemcsak a múltra vonatkozóan adhatunk igazat Balogh Edgárnak abban, hogy „nyelvművelő irodalmunk sokáig volt hiányos“ (Korunk, 1970. 5. 781), hiszen ma is az. Magam is elsodálkoztam, hogy az elmúlt ötven év időszakában mily kevés az önálló munkáknak, sőt tanulmányoknak, cikkeknek a száma.

A két világháború közötti időszak első nyelvművelő kiadványáért 1934-ig, az AGISZ kiadásában, Brassóban megjelent Anyanyelvünk című könyvecskéig kell visszanyúlnunk. Kosztolányi Dezső Nyelvőrének erdélyi kiadásában az erdélyi részt Kacsó Sándor szerkesztette. Érdekes idéznünk tőle programnak is beillő e néhány mondatát: „Igyekezzünk minél szebben, minél tisztábban beszélni románul akkor, amikor románul beszélünk. De beszéljünk és írjunk magyarul, ha magyarul beszélünk vagy írunk.“ Néhány év múlva a romániai magyar nyelvtudományt csaknem egyedül képviselő Szabó T. Attila vállalkozik nyelvművelő feladatokra. Szemléletében színvonalas, szakszerű kiadványt jelentet meg 1938-ban A nyelvművelés időszzerű kérdései címen.

A 30-as évek végének és a 40-es éveknek már igazi, vérbeli nyelvművelője van: Brüll Emánuel. Életében legjobban a nyelvművelés kérdései érdekelték. Cikkeit az Erdélyi Múzeumban, majd a felszabadulás után a heti- és napilapokban meg naptárakban (Erdély, Világosság, Utunk, Erdélyi Munkásnapló) jelentette meg. Egyaránt gondja volt a nyelvművelés elvi és gyakorlati kérdéseinek népszerűsítésére. Elvi vonatkozású cikkeit (Nyelvhelyesség és nyelvtisztaság; Nyelvtisztaság és népnyelv; Anyanyelvünk védelmében) harmonikusan egészítette ki számos „apró“ nyelvhelyességi kérdéstről írt cikke (többször is: Kis hibák — gyakori vétségek). Óriási kárára a romániai magyar nyelvművelésnek önálló kötetben összegyűjtött nyelvművelő cikkeit, sajnos, sohasem olvashattuk.

Az 50-es években a nyelvművelés újra fellendül. Megjelenik 1952-ben Márton Gyula Írjunk és beszéljünk helyesen című munkája, amelyben a szerző a helyes-

írási és fogalmazási kérdésekről rendszeres és összefoglaló tájékoztatást nyújt. A ma is nagy haszonnal forgatható könyvecske mellett megindul a különböző lapokban (Előre, Igazság, Művelődés, Vörös Zászló, Dolgozó Nő, Igaz Szó), és hetenként egyszer a kolozsvári rádióban is, a gyakorlati nyelvművelő munka — többnyire a magyar nyelvészeti tanszék tagjainak tollából. A különböző témákról írt és elszórtan megjelenő cikkeknek most már magasabb elvi keretet nyújtott volna egy népszerű, a nyelvművelés elvi és gyakorlati kérdéseit rendszerbe foglaló önálló kiadvány. A kötet, a cikkgyűjtemény el is készült, de kiadására még nem került sor. A mulasztás pótlása kiadóinkra vár.

Szerencsére a nyelvművelésben e pangás nem sokáig tartott. Néhány év múlva, 1966-tól, csaknem valamennyi lapunk ismét helyet ad a nyelvművelésnek. Hogy az utóbbi éveknek a romániai magyar sajtóban folyó nyelvműveléséről képet kapjunk, egyetlen évet, az 1969-es esztendő-t választjuk ki. E cikkek címszerű felsorolása mondana talán a legtöbbet. Helyette álljon itt csupán egy kis statisztika. Négy lapunk állandó rovatot nyit; e rovatok: Csipegető (Utunk), Anyanyelvünk (Előre), Egy kis nyelvészet, majd Nyelvművelés (Igazság), Nyelvi műveltség (Művelődés). E lapok mellett csaknem állandó rovata van a Hargitának meg a Vörös Zászlónak. Nyelvi cikkeknek teret nyújt a Korunk, az Igaz Szó, a Dolgozó Nő, a Tanügyi Ujság, sőt hébe-hóba a Szatmári Hírlap meg a Megyei Tükör is. 1969-ben 22 szerző (többségében nyelvész, de néhány író, irodalomkritikus is) 123 cikket jelentet meg. E cikkek témái sokrétűek, szertágazóak. Sorra kerülnek bennük a nyelvi ismeretterjesztés és a tulajdonképpeni nyelvhelyesség (a helyesírás, a helyes kiejtés, szóhasználat, szó szerkezet-alaktan) kérdései egyaránt.

A nyelvművelésnek e viszonylagos gazdagsága a következő években tovább tart. Egyfelől némi szegényedést jelent ugyan, hogy például a Hargitában és az Igaz Szóban a nyelvi, stilisztikai rovat folytonossága megszűnt, s az Előre is a szigorúan nyelvhelyességi „Anyanyelvünk“-rovata mellett, az eddigiekhez mérten nemigen közöl a „Tudomány“-nak szentelt oldalain nyelvtudományi cikkeket. E szegényedésért azonban kárpótolnak bennünket a Korunk nyelvtudományi számai, de főleg az utóbbi években napvilágot látott, a sajtóban is széles körben ismertett nyelvészeti kiadványok. Égetően sürgős volt kiadni a Helyesírási Tájékoztatót, és jó szolgálatot tett a nyelvművelés ügyének Nagy Kálmán Kis magyar nyelvtankönyve, a Szabó Zoltántól szerkesztett Kis magyar stilisztika, sőt a Kis magyar stílustörténet is. Külön hely illeti meg Szabó T. Attila két tanulmánykötetét (Anyanyelvünk életéből; A szó és az ember). A szigorúan vett nyelvtudományi eredményeken túlmenően e kötetek szép, közérthető stílusukkal nemcsak az olvasók nyelvtudományi nevelését, nyelvi tudatuk felébresztését, illetőleg megszilárdítását szolgálják, hanem az I. kötet nyelvművelő fejezete mintegy összefoglalását is nyújtja egy többekévé lezárt korszak nyelvművelő felfogásának.

Van tehát nyelvművelésünk.

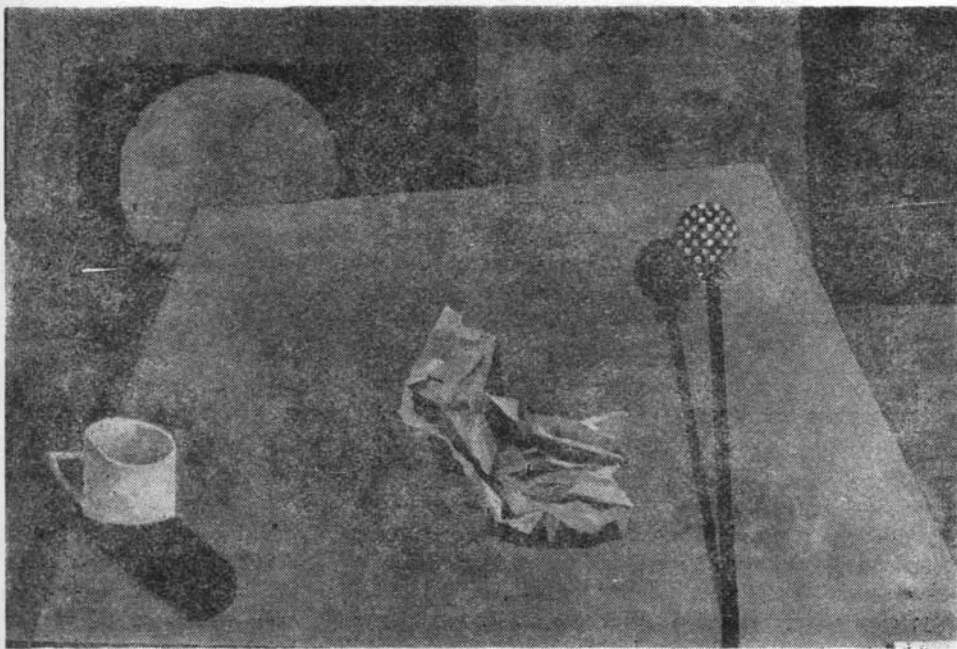
Am ha éppen tüzetesen olvassuk végig valamennyi nyelvművelő publikációt, a napilapok és folyóiratok cikkeit, az önálló munkákat, épp ekkor tűnik fel, hogy e cikkek témái általában nem anyanyelvi valóságunk legégetőbb gyakorlati szükségességéből merítenek, hanem a felvetett nyelvi vétségekből. Nyelvi ismeretterjesztő cikkeink csupán általános keretek között mozognak. Van nyelvművelésünk általában, de nincs, vagy csak alig van, speciálisan a romániai magyar anyanyelvi valóságunknak, állapotnak megfelelően. Innen adódik a mi nyelvművelésünk legszembetűnőbb hiányosságáa.

Hol vannak azok a nyelvészociológiai tanulmányok, művek, amelyek felméri a hazai magyarság társadalmi rétegeinek nyelvállapotát, nyelvismeretét? Hol van-

nak azok a művek, amelyek kimutatják mindazt a hézagot, ami az egyes társadalmi rétegek nyelvhasználata, nyelvkészsége, beszédtevékenysége és a fejlett magyar köznyelv között fennáll? Ismerjük ugyan az erdélyi magyar nyelvjárásokat, vannak fogalmaink magyar nyelvű napisajtónk színvonaláról, erényeiről és hibáiról, sőt környezetünk beszédére is felfigyelünk, de ami felső szinten: az értelmi-ségi réteg igényesebb beszélt és írott nyelve, és alant: a sajátos színeket őrző családi társalgás nyelve között meghúzódik, arról szinte semmi ismeretünk nincsen. Nem kétséges ugyan, hogy féltve kell őrködnünk irodalmi nyelvünk tisztasága, szépsége, műves volta fölött, de az sem kétséges, hogy figyelniünk kell az egyes társadalmi rétegek beszédére, arra, hogy milyen az ipari munkás, a kereskedelmi dolgozó vagy a közhivatalnok magyar nyelvismerete, nyelvhasználata. Ismerik-e legapróbb részletekig szakmájuk magyar megnevezéseit? Helyesen használják-e? A hazai magyar nyelvművelésnek itt lenne a legfőbb tennivalója.

Nem fér kétség ahhoz sem, hogy a nyelvművelésben kellő irányítás és szervezés szükséges. Csak hatékony szervező munkával érhető el, hogy a tudományos felmérés alapján kiadott művek sora (nyelvtanok, kis értelmező szótárak, szakszótárak, népszerű nyelvművelő kötetek, újságcikkek, rádió- és televízióadások) eredményeként a nyelvművelés betöltse feladatát, hogy a nyelvművelés mozgalommá, nyelvi népműveléssé szélesedjék.

A nyelvművelés itt már nem nyelvészeti, hanem társadalmi kérdés: a nyelvészek, írók, kiadók, lapszerkesztők társadalmi összefogásának, együttes munkájának a kérdése. Örvedetes, hogy a fővárosban székelő Filológiai Társaság pártunk nemzetiségi politikájának szellemében magyar nyelvtagozattal bővítette kereteit, s így az országosan kifejtett magasrangú, mindnyájunk számára fontos és értékes román nyelvművelést a honi magyarság anyanyelvének ápolása egészíti ki.

T. Szűcs Ilona festménye